

Criteris per a la fixació gràfica dels topònims de les Pitiüses

per Enric Ribes i Mari

0. Antecedents

Les Pitiüses ja tenen una certa tradició pel que fa a la fixació gràfica dels topònims. Quan encara l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) no s'hi havia pronunciat ni existia la Universitat de les Illes Balears (UIB), l'Institut d'Estudis Eivissencs (IEE), el 1978, elaborà un document titulat «Toponímia bàsica de les Pitiüses»,¹ amb la idea que els nous ajuntaments democràtics que s'havien de constituir durant l'any següent, el poguessin prendre com a guia a l'hora d'aprovar nomenclàtors oficials i de fixar gràficament els noms dels principals nuclis de població i dels principals accidents geogràfics d'Eivissa i Formentera.² Aleshores, idò, molts de criteris en-

cara eren inestables, immadurs i discutits en l'àmbit científic, però constituïren un primer intent seriós de posar ordre en el desgavell toponímic que hi havia a les Pitiüses –com arreu de les terres de parla catalana– durant el període franquista. Després vendrien les institucions democràtiques, l'estatut d'autonomia balear (1983), que atorgaria competències en matèria lingüística a la UIB, instituïda recentment (1978), i l'interès de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans per la fixació de la toponímia, així com per temes que afectaven la regularització ortogràfica d'aspectes que abans havien quedat fora de l'àmbit normatiu, com l'ús de l'article salat i les contraccions amb aquest.

Amb els anys, canviaren algunes coses. La UIB, que sempre ha reconegut l'autoritat científica de la Secció Filològica (SF) de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), li proposà normes per a la seua aprovació. Elaborà un primer nomenclàtor bàsic de les Illes Balears, que, en forma de decret del Govern balear, donava oficialitat a molts de topònims illencs, inclosos els corresponents a alguns municipis que enca-

ra no havien acordat el canvi del castellà al català. La SF aprovà diversos documents normatius que afectaven el català de les Illes, i també la fixació gràfica dels topònims.

Alguns d'aquests documents que reflecteixen normes o criteris aprovats han estat publicats oficialment, però sempre en un àmbit prou restringit.³ D'altres han tengut una difusió en revistes especialitzades, però no en publicacions de l'ens amb capacitat normativa. I, finalment, encara hi ha criteris que se segueixen a l'hora de fixar la grafia dels topònims, però que no han estat publicats enlloc, ni han estat aptovats definitivament.

És per això que a hores d'ara es fa imprescindible posar a l'abast del gran públic de les Pitiüses quina és la situació normativa actual, i posar de manifest quines formes o grafies ja no són normatives, i quines sí que ho són. És el que pretenem amb aquest article.

1. Introducció

Ací seguirem el document elaborat per Cosme Aguiló, debatut i aprovat per la Comissió Tecnolingüística del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears, la qual, conscient de la necessitat de sistematitzar les grafies dels topònims de les Illes Balears, havia convocat alguns estudiosos d'aquest camp a unes re-

1. El treball va ser elaborat el juny de 1978 per l'anomenat Grup de Defensa i Promoció de la Llengua de l'Institut d'Estudis Eivissencs. El signaren Joan Mari Cardona, Josep Mari Mari, Isidor Mari Mayans, Enric Ribes i Mari i Marià Villangómez Llobet. Fou publicat al *Diario de Ibiza*, en cinc parts, del 6 al 10 de juny de 1978.

2. De fet, el 10 de març de 1978, l'Institut d'Estudis Eivissencs convocà, a la seua seu, representants de tots els grups polítics presents a les Pitiüses i amb vocació de presentar-se a les properes eleccions municipals, així com representants de la Societat Arqueològica de les Pitiüses i de l'Obra Cultural Balear a Formentera. Tots signaren un document en què acordaven demanar als ajuntaments d'Eivissa i Formentera «el canvi dels nostres topònims i noms de carrers actuals als tradicionals». I en aquesta mateixa reunió l'Institut d'Estudis Eivissencs donava compte d'un treball sobre els topònims que s'estava realitzant aleshores i que ben aviat estaria enllestit. I s'afegia: «Una vegada acabat aquest treball, en seran trameses còpies als respectius ajuntaments perquè puguin procedir al canvi». Signaven el document Abel Matutes (AP), Jaume

Ribas (PSP), Joan Tur Ramis (PSOE), Nèstor Torres (PCE) Joan Prats (UCD), Antoni Canals (ULPDIF, s'Unió) Joan Verdera (PEF) Josep Costa i Ribas (GDI), Jaume Verdera (OCB de Formentera), Jordi H. Fernández (SAP) i Enric Ribes (Grup de Defensa i Promoció de la Llengua de l'IEE). Tot i els palmars incompliments que es produïren aleshores i després de les eleccions de 1979, aquest acord representà un impuls important per a la normalització toponímica a les Pitiüses.

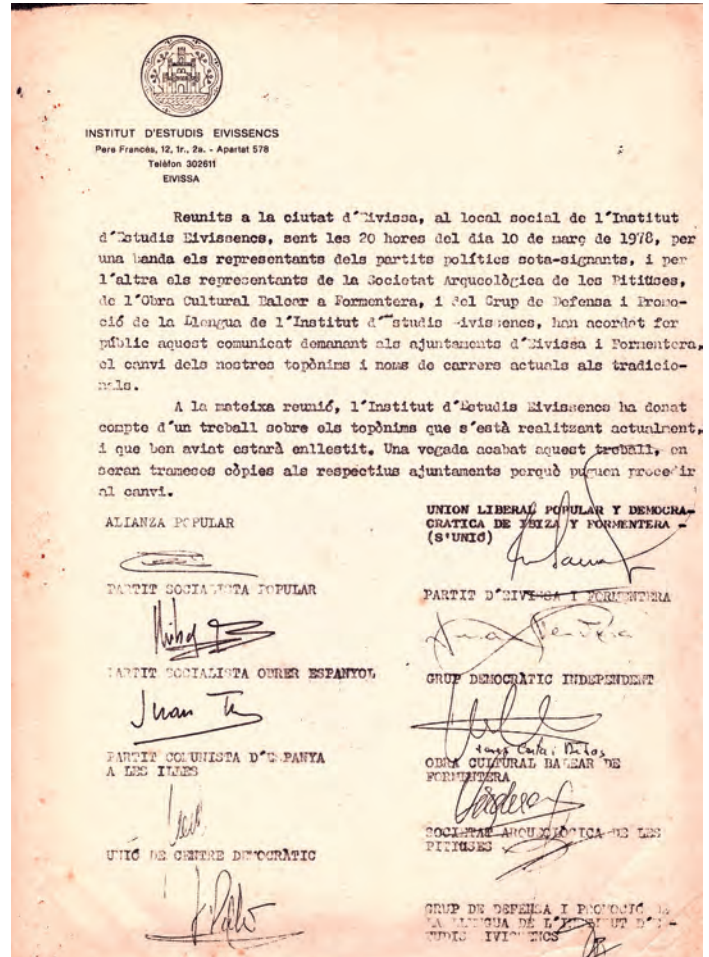
3. Les publicacions de l'IEC, per exemple, només arriben a filòlegs i especialistes de la llengua.

unions que es desenvoluparen els dies 28 d'abril, 31 de maig, 28 de juny i 3 de novembre de 1995, a fi d'arribar a uns acords provisionals sobre transcripció i normalització toponímica.⁴ La Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans aprovà aquest document, amb lleugeres modificacions, en les sessions dels dies 11 d'octubre de 1996 i 16 de maig i 13 de juny de 1997. Tot i això, no l'arribà a publicar. Tanmateix, aquest document ha estat publicat en diverses ocasions, l'última de les quals el 2013 (Miralles 2013: 147-169). D'ara endavant, quan ens referim a aquest document, ho farem amb les sigles UIB.

Tanmateix, l'Institut d'Estudis Catalans, bé mitjançant la SF,⁵ bé mitjançant la seua Oficina d'Onomàstica,⁶ o bé mitjançant altres documents que s'han publicat amb el seu assessorament,⁷ ha establert els seus propis criteris, coincidents quasi sempre amb els que reflecteix el document de la UIB, però també amb alguna discrepància o incoherència, com veurem més endavant. Quan ens referim a la doctrina que emana de l'IEC, bé sigui dels acords publicats o de la seua praxi, ho farem amb la indicació de les sigles IEC.

Pot haver-hi algun cas no previst i que s'està solucionant sobre la marxa en l'àmbit de la Comissió Tècnica d'Assessorament Lingüístic (CTAL) de la UIB, formada pels professors del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears i pels membres balears de la SF. Aquesta comissió està elaborant un nomenclàtor toponímic de les Illes Balears, en estat prou avançat, però amb alguns criteris

Amb la signatura d'aquest document, el 10 de març de 1978, totes les forces polítiques pitiüses es comprometien a normalitzar la toponímia d'Eivissa i Formentera.

encara pendents d'una resolució definitiva. Si en algun cas ens referim a una solució adoptada per aquesta comissió ho farem amb les sigles CTAL.

Finalment, quan ens referim als criteris que havia adoptat l'Institut d'Estudis Eivissencs en el treball de 1978, ho farem amb les sigles IEE.

2. El document elaborat per la UIB i aprovat per la SF

Diu el text: «El corpus toponímic a partir del qual s'ha treballat no és la totalitat dels topònims de les Illes Balears, sinó que és el resultat de l'escorcoll sistemàtic de diverses àrees del territori més o menys representatives. S'ha realitzat un buidatge d'aquests fitxers que ha permès extreure tots aquells casos significatius de determinats fenòmens lingüístics en els quals apareixen divergències entre el codi parlat i la normativa escrita» (UIB). Val a dir que, fins ara, és l'estudi que ha pres més mostres toponímiques del territori insular. Veurem, a continua-

ció, els criteris adoptats en aquest document, i anirem comentant si són compartits pels altres textos esmentats.

2.1. Criteris generals

Criteri 1r: L'etimologia. «Davant dues variants genuïnes amb la mateixa freqüència d'ús, donam preferència a la més acostada a l'etimologia» (UIB). Cal assenyalar que, de manera explícita o implícita, és un criteri que segueixen també tots els documents de l'IEE i de l'IEC. Dos exemples pitiüsos en poden ser *illot de s'Ora* (costa de Sant Carles de Peralta) i *cocons de s'Ora* (la Mola, Formentera), i no **illot de s'Or* o **illot de s'Hort* i **cocons de s'Or*.⁸

Criteri 2n: La tradició escrita. «Una llarga tradició escrita pot fer prevaldre la forma culta enfront de la popular» (UIB). Aquest criteri també és compartit per l'IEE i

8. L'asterisc que precedeix algunes formes indica que no són les adequades.

4. Assistiren a aquestes reunions les persones següents: Cosme Aguiló, Antoni-Ignasi Alomar, Isidor Mari, Joan-Antoni Mesquida, Joan Miralles, Brauli Montoya i Gaspar Valero.

5. Vegeu IEC 1990 i 2003.

6. Vegeu, per exemple, l'article de Joan Anton Rabella (2013: 113-127).

7. Vegeu, per exemple, l'opuscle *Majúscules i minúscules* (Generalitat de Catalunya 1992), o el llibre *Toponímia i cartografia: Assaig de sistematització* (ICC 1985).

Toponímia bàsica de les Pitiüses (IV)

COSTA D'EIVISSA

Port d'Eivissa
 Illa Blanca
 Illa Grossa
 Illa d'Es Botafoc
 Talamone
 Punta d'Es Andren
 Cap Martinet
 Puget de sa Caló
 d'Estanyol
 Cala d'Esport
 Cala Olivera
 es Sol d'En Serra
 es Caneller
 Cap d'Es Llobell
 Cala Llarga
 Punta Roja
 Cala Blanca
 Punta Blanca
 Punta de s'Agall
 Coll de s'Alga
 Punta d'En Nollador
 Punta d'Es Formener
 es Estaque
 d'Englera Vella
 Punta d'Es Faralló
 d'Estanyol
 Cala Puda
 Illa de Santa Eulàlia (o de Santa Eulària)
 Punta Arabi
 es Carrer
 Illa d'Es Celler
 Cala Nova
 Cala Llunya
 Punta d'Es Ribes
 Cala Marrella
 Cala de Boix
 Cap Boix
 Cala Negra
 Punta d'En Valls
 es Port d'En Llob
 es Escri Rogit
 Tagomago
 Punta Varda
 Illot de s'hort
 Platja d'Es Figuerol
 Illot de s'Groc
 s'Alga Blanca
 es Rag
 Cala de Sant Vicent
 Punta Grossa
 Ciot d'En Llisc
 Punta Junc
 Cala Junc
 s'Alga Dolça
 d'Esclat
 es Formigues
 Punta Varda
 Escull d'Es Port
 es Raó de sa Talala
 Punta de sa Melera
 Punta d'En Serra
 Cala d'En Serra

Punta d'Es Monaster
 sa Guardiola
 Punta Galva
 Cala de Perinix
 Cala de Narxos
 Illot de sa Merquida
 Punta de Narxos
 es Canner
 Cap Blanc
 Coll de sa Escandell
 Punta Negra
 Coll d'En Calders
 Coll de s'ella
 Cova de s'Ompa
 Puig d'Es Guisac
 Port de s'Imetria
 Punta Blanca
 Port de Sant Miquel (o de la Junc)
 Illa d'Es Boac (amb sa punta de sa Ferradura)
 Illa Marroia
 Cala d'En Foner
 Punta de sa Crou
 Na Xerema
 Penyal de s'Agulla
 es Portinet
 Coll de Raball
 Cala d'Anubaca
 Cap d'Es Moisson
 es Raci Verd
 es Torrents
 Cala d'En Saelima
 Penya Yermalla
 es Celler

ses Balandres
 ses Margalides
 Cap Neger
 Punta Roja
 es Corral d'En Guilleu
 Cap Nalló
 ses Fontanelles
 Na Fontalló
 Cala Sabutó
 Raó de sa Galera
 Punta de sa Galera
 Cap Neger
 Cala Graciosa
 Cala Gració
 Cap Blanc
 ses Rocas Blaves
 Coll d'En Maura
 Punta de ses Variades
 ses Coves Blanques
 Port de Sant Antoni
 Badia de Portmany
 d'Estanyol
 Punta d'En Xaló
 Coll de s'Orbi
 Punta de sa Torera
 Punta de sa Font
 es Penyal
 Cala Rega (o Cala Blava)
 Coll de la Rama
 Cala Roca
 es Fardells
 es Pallares
 Punta de sa Torre
 sa Coblera (amb l'Estancina de s'En Ferra)
 Illa d'En Boac
 Illa de s'Elaport o s'Esparter

ses Bledes (Na Gerra, es Valsó, Na Boac, Na Plana, Escull Verrall, Escull de Tremenda)
 Gualta
 Punta de s'Embarcador
 sa Figuera Ronda
 Cala Colador
 Cala Llentia
 Cala Corral
 Cala Tarda
 Cala Molí
 Cala Vafella
 Coll de s'Orxiga
 Cala Carbo
 Cala Treia
 Cala d'Esport
 Cap Blanc
 Cap d'Es Junc
 l'Oliva
 es Vedr
 es Vedrelló
 Cap Llentica
 Cala Llentica
 Cala d'Es Cabell
 Cap Neger
 ses Illetes
 Penyal
 Punta de Penyal
 es Xarco
 Cala d'Es Jondal
 Punta d'Es Jondal
 sa Calera
 Platja d'Es Cadoral o d'En Cala
 Coll de Baix
 Cap d'En Faló

Punta de la Rama
 sa Canal
 Platja de Migjorn, de sa Trinxera
 o de ses Salines
 es Camperol (lla)
 sa Blanqueta (lla)
 Illot Negres
 Illa d'En Penjat
 Platja d'Es Cavallot
 Punta d'Es Cobi Martí
 la Xerxa
 sa Sal Roca (lla, totes, platja)
 l'Espeque
 Platja d'En Roca
 es Molí de la Punta
 Illa de ses Rates
 es Viver
 ses Figueretes
 es Pas Estret
 es Salt de s'Asa
 Punta de la Mar Lloc
 s'Anat
 s'Anysot
 Punta de la Rajada
 es Malviu (Malvi Gros, Malvi Pla, es Sofregans)
 es Duan (llig)
 Illa Negra
 sa Corbota
 es Sorrots
 s'Escull Duurat

GRUP DE PRESSA I PROMOCIO DE LA
LENGUA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENS

Muchas **AURA** donde elegir.

Estas son las 10 versiones

hatch	hatch station	hatch station	chassis estirado	gran turismo	hatch tres y dos	slipway cinco y dos	slipway cinco y dos	slipway cinco y dos	Datamax 8 y 4	Autobus
2 plazas 2 puertas	3 plazas 3 puertas	3 plazas 3 puertas	3 plazas 2 puertas	2 plazas 2 puertas	3 plazas 4 puertas	5 plazas 2 puertas	5 plazas 2 puertas	5 plazas 2 puertas	8 plazas 2 puertas	4 + 2 plazas 2 puertas

CONCESIONARIO

Auto-Recomiemo

352et, S. el.

c/ Mallorca, 3 Tel. 30 06 68

AURA será su lugar.

l'IEC, bé que cal dir que s'aplica també en altres casos. Així, escrivim *Santa Gertrudis de Fruitera* i no **Santa Lletrudis* (o **Lletruris*) *de Fruitera*, però també escriurem *cala Salada* i no **cala Celada*. Tot i que aquesta última forma deu ser l'etimològica, la secular tradició escrita de *cala Salada* fa recomanable aquesta grafia.

Criteri 3r: «*L'adequació amb la forma viva, fins i tot en aquells casos en què la tradició escrita és poc o gens coneguda popularment*» (UIB). L'IEE i l'IEC segueixen els mateixos criteris, tot i que el document de l'IEE, al seu apartat III, parla de «fidelitat a la pronúncia *dins els límits de la correcció*».⁹ Una altra vegada, l'exemple de l'IEE és el de *Santa Gertrudis de Fruitera*.

Criteri 4t: La identificació amb el referent. «Si hi ha dues variants de topònims descriptius igualment genuïnes, donarem preferència a la que s'acosti més a la realitat física de l'indret» (UIB). Exemple eivissenc: *Puntes d'en Petroell* (són dues puntes juxtaposades, a la costa de Corona), i no **punta d'en Petroell* (tot i que hi ha gent que ho diu així).

Criteri 5è: «*La solució lingüística a aplicar* ha de ser homologable a tot el domini lingüístic. Els topònims que continguin formes ioditzants, posem per cas, han de ser tractats tenint present que el fenomen no és exclusiu de les Balears» (UIB). Criteri també seguit per l'IEE i l'IEC. Exemples pitiusos: *sa Conillera*, *ses Xorollanes* (costa de Sant Agustí des Vedrà) o *cova de ses Ovelles* (al cap de Barbaria, Formentera).

Una de les parts de l'estudi «Toponímia bàsica de les Pitiüses», elaborat pel Grup de Defensa i Promoció de la Llengua de l'Institut d'Estudis Eivissencs, que publica *Diario de Ibiza* en 5 parts, en juny de 1978.

Criteri 6è: *La popularitat del topònim*. «Cal donar prioritat a la forma més popular, sempre que aquesta sigui genuïna» (UIB). Criteri que també segueixen, encara que sigui implícitament, l'IEE i l'IEC. A Eivissa, per exemple, serà preferible *cap d'Albarca* (conegut majoritàriament amb aquesta denominació) a **cap des Mossons* (variant d'ocurrència molt local).

Criteri 7è: El manteniment de la forma popular dels malnoms i hipocorístics. «Els topònims que en continguin s'escriuran d'acord amb la fonètica local» (UIB). És el criteri també adoptat per l'IEC i, en general, per l'IEE, tot i que més endavant veurem alguns casos concrets de divergència.

Criteri 8è: *La consciència culta*. «Quan un element d'un topònim pot ser sentit com a vulgar per altres parlants del mateix lloc, que usen el mot en altres contextos, elegirem la forma culta, encara que en els reculls només aparegui la popular» (UIB). Criteri també seguit per l'IEC i l'IEE. En el document eivissenc de 1978, per exemple, a l'apartat IV.g, es diu: «Creim que tots aquestos topònims [*Benimaimó*, *Benirràs*, *Beniformiga*...], que ja apareixen documentats en el memorial del repartiment d'Eivissa, els hem d'escriure amb *Beni-* inicial, ja que és la forma més pura de les que mantenim. La pronúncia actual de *Binerràs*, *Vinemussa*, pot obeir a fenòmens de metàtesi (canvi d'ordre de dues lletres en la pronunciació) o a simples confusions entre b i v» (IEE). I a l'apartat v del mateix document, que tracta la duplictat de formes, sempre s'opta per la forma de més tradició literària i la més pura.

Criteri 9è: *El valor testimonial*. «Si el nom en qüestió constitueix un exemple aïllat o especialment valuós d'un determinat canvi lingüístic, l'escriurem d'acord amb la seva forma popular» (UIB). Aquest mateix criteri segueix l'IEE quan opta per *cala Gració*, i no per **cala Graciosa* (forma etimològica, però arcaica). Val a dir, però, que el valor testimonial d'un topònim pot actuar en sentit invers: donar prioritat a la

forma escrita i no a la popular. Així, mentre que l'IEE escriu *Sant Gelabert*, la CTAL selecciona la variant *Son Gelabert*, precisament pel seu valor testimonial (únic topònim a les Pitiüses on ha perviscut el *son* (< açò d'en), per damunt de la variant popular **Sant Gelabert*. La grafia *Son Gelabert*, per altra banda, no impedeix que els parlants realitzin una [a], com passa també en mots com *solpost*, pronunciat *s[a]llpost*.

El document de la UIB continua així: «Aquests criteris s'aplicaran als usos formals diversos en què apareix la toponímia –retolació, cartografia, ús administratiu– i es poden resumir indicant que els topònims es regeixen per la normativa general, tenint en compte, però, els casos especials en què hi ha formes amb molta tradició escrita,¹⁰ les formes dialectals amb una extensió general (que no poden ser considerades localismes fonètics)¹¹ i els hipocorístics i malnoms. Des del punt de vista fonètic, la forma gràfica ha de reflectir la pronúncia, llevat de fenòmens de caràcter molt local o popular¹² i de casos que entrarien en contradicció amb topònims semblants.»¹³

2.2. Fenòmens estudiats

Vet ací els fenòmens lingüístics tenguts en compte en el text de la UIB, que abasten tres camps gra-

10. El document de la UIB posa aquest exemple del Principat: *Castell de l'Areny* en lloc de **Castelldalareny* (*Kastro Adalasingdo*). En el cas de les Pitiüses podríem esmentar de nou el cas de *cala Salada* en lloc de **cala Celada* (< CELATA).

11. Aquest document posa els exemples del Principat de les distincions entre *jonc* i *junc* o *mont* i *mnt*. Pel que fa a les Pitiüses, ens valdrien els exemples de *sénia* i *séquia* amb *e* tònica tancada, com a bona part dels dialectes occidentals.

12. El document de la UIB posa l'exemple del Principat de la pronúncia de *Puig-reig*. En el nostre cas, ens valdria un exemple com *es Tamarell* (costa de Sant Joan de Labritja), realitzat *es Tamarell*, però que no escrivim **es Tamarel*.

13. No es pot escriure un **Lladó* si hi ha altres topònims iguals o relacionats amb la mateixa arrel que s'escrueixen amb *e* d'acord amb l'etimologia i la informació documental (UIB). L'exemple també ens val per a Eivissa.

Ses Xorollanes, a la costa de Sant Agustí des Vedrà, al sud de les platges de Comte i del racó d'en Xic (fotografia: Enric Ribes)

matics: la fonètica, la morfologia i el lèxic.

2.2.1. Fonètica

2.2.1.1. Afèresi

Els topònims amb afèresi que tinguin un referent en la llengua comuna s'adaptaran a la normativa (UIB). L'IEE i l'IEC segueixen el mateix criteri. Exemple d'Eivissa: *ses Abelles d'en Raio*, i no **ses Beies d'en Raio*. La UIB fa una excepció a aquesta norma, seguint el criteri 7è (*supra*). Val a dir que aquesta excepció no la fa l'IEE en les seues publicacions. Així, per exemple, caldria respectar l'antropònim *Gustinet*: *can Gustinet*, i no **ca n'Agustinet*, i *Lè*, i no **Alè*. Exemple: *punta d'en Lè* (as Vedrà), i no **punta de n'Alè*.

2.2.1.2. Africació / fricativització

Hi regirà la normativa (UIB). Exemples pitiüsos: *punta de la Rajada* (Vila), *punta de sa Rajola* (Tagomago). L'IEC segueix el mateix criteri. L'IEE també ho fa ara, tot i que inicialment havia escrit **Rajada*.

2.2.1.3. Assimilació

Hi regirà la normativa (UIB). L'IEE i l'IEC segueixen el mateix

criteri. Exemple formenterer: *bosc d'en Carlos*, i no **bosc d'en Cal·los*. Però es respecten els dialectalismes, segons la doctrina de la CTAL: *ses Xorollanes* (Sant Agustí des Vedrà), i no **ses Xorellanes*.

2.2.1.4. Desplaçament d'accent

Es respecta el desplaçament (UIB). Tot i que en general és així, a les Pitiüses es tracta de casos excepcionals, i no s'hi sol respectar el desplaçament perquè primen altres criteris: *en Marcús* i no **en Marcus* (primen l'etimologia i la tradició); *racó des Cingles* i no **racó de s'Inglès* (a Formentera, variant de creació relativament recent).

2.2.1.5. Diftongació de la [o] inicial en síl·laba lliure

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri també adoptat per l'IEE i l'IEC. Exemples pitiüsos: *ses Ovelles des Cap des Migdia* (costa de s'Espartar), i no **ses Auvelles des Cap des Migdia*; *pesquera de ses Oblades* (Formentera), i no **pesquera de ses Aublades*.

2.2.1.6. Dissimilació

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri seguit per l'IEE i l'IEC. Exemple eivissenc: *sa Barca Rom-*

Sa Barca Rempuda, a la costa de Sant Carles de Peralta (fotografia: Esperança Escandell).

puda, i no **sa Barca Rempuda* (costa de Sant Carles de Peralta).¹⁴ El text de la UIB afegeix que es respectaran aquells casos d'evolució puntual significatius des del punt de vista d'història de la llengua i els de llarga tradició escrita. Així, tenim *es Malví Redó* i *puig Redó*, i no **es Malví Rodó* i **puig Rodó*. Igualment, es respecta el dialectalisme *peput*: *es Peput* (costa de Corona), i no **es Puput*.

2.2.1.7. Ensordiment

Hi regirà la normativa, com a norma general (UIB). Els únics exemples que en trobam a les Pitiüses són casos en què la UIB proposa de fer-ne excepció, per tractar-se de casos genuïns d'ús general a la contrada. Ex.: *s'Enterrossall*, i no **s'Enderrossall*; *es Enterrocalls*, i no **es Enderrocalls* (es Vedranell). Podríem afegir-hi *torrent des Aljupets*, a Sant Josep de sa Talaia (CTAL).

2.2.1.8. Epèntesi

Quan el fenomen és general, es manté (UIB). Criteri seguit per l'IEC. La UIB posa els exemples mallorquins de *cova de s'Almàngue-*

ra, al costat de *torrent de s'Almàngra*; i *s'Alegaret*, al costat de *s'Algaret*. Val a dir que a les Pitiüses no n'hem trobat exemples.

2.2.1.9. Paraules esdrúixoles acabades en -ia (supressió de la vocal final)

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri seguit per l'IEE i l'IEC. Exemples de les Pitiüses: *sa Séquia*, i no **sa Sequi* (Formentera); *Balàfia*, i no **Balafi*; *Santa Eulària des Riu*, i no **Santa Eulari des Riu*.

2.2.1.10. Inflexió vocàlica

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri seguit per l'IEE i l'IEC. Exemples pitiüsos: *es Guitarró* (costa de Sant Agustí des Vedrà), i no **es Guiterró*; *es Llanxó* (Formentera), i no **es Llenxó*.

2.2.1.11. Iodització

Hi regirà la normativa quan hi ha un referent en la llengua comuna (UIB). L'IEC i l'IEE segueixen el mateix criteri. Exemples pitiüsos: *sa Conillera*, i no **sa Coniera*; *es Camp Vell*, i no **es Camp Veí*; *s'Ullal* (a Formentera), i no **s'Uial*. Com ja va fer el 1978 l'IEE, la UIB fa una excepció: el cas de *ses Païsses*, i no **ses Pallisses*, perquè pot induir a confusió, tot i que en tots dos textos s'admet la segona variant, vora la primera.

En el cas dels antropònims, regirà el criteri general 7è (*supra*), tot i que només en els motius familiars (UIB). Exemple: *capella d'en Beia*, i no **capella d'en Bella* o **capella de n'Abella*. Aquesta norma no s'aplicarà en els casos en què hi hagi una relació molt evident entre el topònim i el llinatge. Així, escriurem preferentment *ses Castellones* (a Formentera), i no **ses Casteiones*, i *coll des Rossellons*, i no **coll des Rosseions*.

2.2.1.12. Labialització

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri seguit per l'IEC. No en tenim exemples pitiüsos. El text de la UIB posa els exemples següents: *es Faralló*, i no **es Foralló*; *ses Fermadores*, i no **ses Formadores*; *s'Abourador*, i no **s'Abourador*; *ses Madraves* / *ses Almadraves*, i no **ses Modraves*. La UIB contempla, com a excepció, que es mantendran aquells casos d'ús gairebé general a qualsevol de les illes (exemple: *es Calàpots*, i no **es Calàpets*).

2.2.1.13. Metàtesi

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri seguit per l'IEC i l'IEE. Exemple de les Pitiüses: *punta de Gregal*, i no **punta de Guergal*. En els antropònims, però, se seguirà el criteri 7è (*supra*): *na Secorrada*, i no **na Socarrada*; *cas Porvoler*, i no **cas Polvorer*.

2.2.1.14. Monoftongació

Hi regirà la normativa (UIB). El criteri és coincident amb el de l'IEE i l'IEC. Ex.: *s'Aigua Blanca*, i no **s'Aigo Blanca*; *s'Aigua Dolça*, i no **s'Aigo Dolça*; *sa Guardiola*, i no **sa Gordiola*. Només se'n poden fer excepcions en els casos d'antropònims, afectats pel criteri 7è (*supra*).

2.2.1.15. Palatalització

Quan aquest fenomen és general a la zona, es manté (UIB). Exemples d'Eivissa i Formentera: *ses Xelles*, i no **ses Selles* (costa del municipi d'Eivissa); *illot des Xigarros*, i no **illot des Cigarros* (costa de Sant Miquel de Balansat); *la Xíndria* (la Mola, Formentera) i no **la Síndria*.¹⁵

14. Diu el text de la UIB que cal evitar la ultracorrecció *marbre* quan el vocable fa al·lusió al peix *mabre*: *pesquera des Mabres*, i no **pesquera des Marbres*.

2.2.1.16. Neutralització de la [o] àtona

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri coincident amb el de l'IEE i l'IEC. Exemples pitiusos: *sa Conillera*, i no **sa Cunillera*; *es Molí*, i no **es Mulí*. Cal evitar ultracorreccions freqüents com **puig Nonó*, en comptes de *puig Nunó*, o **sa Colàrsega*, en comptes de *sa Culàrsega*.

2.2.1.17. Paragoge

Es manté el fenomen (UIB). L'IEE no en diu res. Exemple eivissenc: *pujol de n'Alis*, i no **pujol de n'Ali*.

2.2.1.18. Pas de la [w] a labiodental fricativa sonora

Hi regirà la normativa (UIB). L'IEE no en diu res, segurament perquè els casos pitiusos solen adaptar-se a la normativa, tret d'alguns motius familiars, com *Palava* o *Pelleva*. Exemples pitiusos: *es Pouàs*, *clotada d'en Jover*. Se n'exceptuen els casos del criteri 7è (*supra*). Exemples: *puig de s'Hereva*, *can Teuet*, d'acord amb la fonètica local.

2.2.1.19. Pèrdua de la [l] en síl·laba travant

Hi regirà la normativa (UIB). No n'hem trobat casos a les Pitiüses, ja que més aviat es tracta d'un fenomen fonètic propi de Mallorca i Menorca. Exemple de Mallorca: *s'Aljub*, i no **s'Ajub*.

2.2.1.20. Pèrdua de la [z] intervocàlica

Per norma general, regeix la normativa quan s'associa amb el referent comú corresponent (UIB). Criteri compartit per l'IEC. L'IEE no en diu res, ja que es tracta d'un fenomen no gaire habitual a les Pitiüses. Exemples mallorquins: *sa Devesa*, i no **sa Devè*; *Son Fortesa*, i no **Son Fortè*.

Les excepcions responen a arcaismes (*cala Gració*, i no **cala Graciosa*), a la llarga tradició oral o

Cala Gració, a la costa de Sant Antoni de Portmany (fotografia: Enric Ribes).

escrita (*s'Esgleieta*,¹⁶ a Formentera, i no **s'Esglesieta*) i a casos en què, popularment, no s'associa el genèric amb el referent comú de la llengua (exemples mallorquins: *la Clo*, i no **la Closa*; *la Malè*, i no **la Malesa*; *sa Resclò*, i no **sa Resclosa*, que, a més, avui ja és el nom d'unes cases de possessió).

2.2.1.21. Pròtesi

Aquest fenomen es respecta en algunes formacions postverbals com: *s'Aguaitador de sa Senyora*, i no **es Guaitador de sa Senyora*; *s'Abaixadoret*, i no **es Baixadoret* (UIB). Criteri compartit per l'IEC i l'IEE. Altres exemples pitiusos: *abaixador de sa Savina* (Vila), *s'Arrentador de sa Llana* (Sant Joan de Labritja).

2.2.1.22. Rotacisme

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri compartit per l'IEC. A les Pitiüses és un fenomen fonètic inexistent. Exemples mallorquins: *carreró de ses Fantasmès*, i no **carreró de ses Fantarmès*; *Son Cosmet*, i no **Son Cormet*; *banc d'Eivissa*, i no

**banc d'Ervissa* (< *Esvissa*). Excepcions: en arcaismes com *pou de Jurà*, i no **pou de Jusà*; *Marcolomar*, i no **Mas Colomar*, o en casos del criteri 7è (*supra*), com *na Cormena*, i no **na Cosmena*.

2.2.1.23. Simplificació

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri compartit per l'IEC. És un fenomen fonètic inexistent a les Pitiüses. Exemples mallorquins: *torm de la Seda*, i no **tom de la Seda*; *torm des Coloms*, i no **tom des Coloms*; etc.

2.2.1.24. Síncope

Es manté la forma sincopada quan en l'ús no alterna amb la forma plena (UIB). Criteri compartit per l'IEC. No en trobam casos a les Pitiüses. Exemples mallorquins: *ses Bornades*, i no **ses Boronades*; *es Lletrar*, i no **es Lleterar* / **es Lleterar*.

2.2.1.25. Sonorització

Es mantenen les que corresponen al criteri 7è (*supra*), com ja és habitual en els antropònims (UIB). Criteri compartit per l'IEC. No en trobam casos a Eivissa ni a Formentera. Exemple de Mallorca: *torrent d'en Barragot*, i no **torrent d'en Barracot*.

15. A la Mola encara es produeixen casos residuals de no palatalització, tot i que cada vegada són més infreqüents. Vegeu Ribes (2010).

16. A més, aquest topònim coexisteix amb un altre de paral·lel, *s'Esglesieta*, i tots dos designen coves properes dels penya-segats de ponent del cap de Barbaria.

Sa Séquia, a Formentera (fotografia: Enric Ribes).

2.2.1.26. *V antihiàtica*

Es respecta en els casos en què la [v] substitueix una [z] intervocàlica (UIB). Criteri compartit per l'IEC. L'IEE no en parla. A Eivissa en tenim un exemple: *ses Cavernes* (a sa Conillera), i no **ses Casernes*. També es respecta en els casos del criteri 7è (*supra*). Exemples mallorquins: *can Revull*, *molí d'en Cova*. Com que a Mallorca és un fenomen fonètic habitual, la UIB assenyala que també segueixen la normativa els casos on no substitueix la [z] intervocàlica que tenen referents clars en la llengua comuna, com per exemple: *banc des Llaüt*, i no **banc des Llavut*; *ses Coaranyes*, i no **ses Covaranyes*.

2.2.1.27. *Vocalització*

Hi regirà la normativa (UIB). Criteri compartit per l'IEC i que inicialment no compartia l'IEE, tot i que aquesta institució, una vegada que es va establir la norma, la va seguir: Exemples: *Albarca*, i no **Aubarca*; *s'Alzinar*, i no **s'Auzinar*; *Albarqueta*, i no **Aubarqueta*; *Alcalà*, i no **Aucalà*; etc. Per a la UIB, són excepcions els arcaïsmes com *es Bauç*, i no **es Balç*.

2.2.1.28. *Realització de [e] com en els dialectes orientals*

No és un aspecte tractat en el text de la UIB aprovat per l'IEC,

però sí que és un criteri ja adoptat en el si de la CTAL. Es respecta la grafia que correspon a la e, amb accent tancat. Exemples pitiüsos: *séquia Reial* (Sant Antoni de Portmany), i no **sèquia Reial*; *sa Sénia* (Formentera), i no **sa Sènia*. També es respecten els dialectalismes pitiüsos. Exemple: *es Trébol* (Sant Miquel de Balansat), i no **es Trèbol* o **es Trèvol*.

2.2.1.29. *Anteriorització de la /a/ seguida de palatal*

Tampoc no és un aspecte tractat en el text de la UIB aprovat per l'IEC, però sí que és un criteri ja adoptat en el si de la CTAL. Hi regeix la normativa. Exemples eivissencs: *roca Llarga* (talassònim), i no **roca Llerga*; *cova de Sant Ciriac* (costa vilera), i no **cova de Sant Cirieco*.

2.2.1.30. *Obertura de la /'u/ en ['o]*

No és un aspecte tractat en el text de la UIB aprovat per l'IEC, però sí que és un criteri ja adoptat en el si de la CTAL. Hi regeix la normativa. Exemple: *baluard de Santa Llúcia* (ciutat d'Eivissa), i no **baluard de Santa Llòcia*.

2.2.1.31. *Monoftongació del diftong /'gwa/ en ['va], ['və], en posició tònica*

El diftong /'gwa/ es monoftonga excepcionalment en ['va], ['və].

Aquesta monoftongació només es produeix en els mots derivats d'*aigua*, *aigada* (Ribes 1991: 21, s. v. *aigada*) i *aigueta*, però no és sistemàtica, ja que aquestes formes coexisteixen, a tot el territori de les Pitiüses, amb les variants *aiguada* i *aigüeta*. No és un aspecte tractat en el text de la UIB aprovat per l'IEC, però sí que és un criteri ja adoptat en el si de la CTAL. Es respecta la grafia que correspon al dialectalisme. Exemple eivissenc: *aigueta des Racó de sa Platja* (costa de Corona), i no **aigüeta des Racó de sa Platja*.

2.2.1.32. *Anomalies fonètiques dels mots salt i mosson*

En la toponímia de la costa de les Pitiüses hem pogut observar algunes anomalies que afecten el vocalisme tònic, bé que es tracta de casos certament peculiars. Es tracta dels mots *salt* i *mosson*.

En el cas del mot *salt*, en alguns llocs de l'illa d'Eivissa ha esdevengut opac, circumstància que n'ha afavorit la modificació o la substitució. Així, vora topònims que conserven aquest genèric amb certa vivor, en trobam d'altres que evidencien un procés d'opacització, que ja devia existir al segle XVII, atès que a l'illa de Formentera, repoblada amb eivissencs des de la darrerria d'aquest segle, trobam dues realitzacions fonètiques en un mateix topònim. A més, cal assenyalar que, en la majoria dels casos, encara que els parlants usin el genèric *salt* en sentit recte, no solen ser conscients del seu significat. El fenomen no és tractat pel document de la UIB aprovat per l'IEC, però sí en casos concrets de la CTAL. Com que en part del territori insular les variants *cel* i *sòl* alternen amb *salt*, hi regeix la normativa. Exemples pitiüsos: *es Salt d'en Serra* (Santa Eulària des Riu), i no **es Sòl d'en Serra*; *salt des Cans* (as Jondal), i no *el (o es) *Cel des Cans*; *salt d'en Feliu* (a Formentera), i no **sòl d'en Feliu*.

Pel que fa al mot *mosson*, a la part nord de l'illa d'Eivissa sol realitzar-se fonèticament com [mu'sun]. La gent de Sant Miquel de Ba-

lansat, de Sant Mateu d'Albarca i de Corona pronuncia *mussun*, amb assimilació de la vocal de la segona síl·laba, avui tònica, a la de la primera, àtona, que es pronuncia sempre com *u*, d'acord amb el sistema fonètic eivissenc, potser des d'un temps en què el mot era usat com a proclític i les dues síl·labes eren àtones.¹⁷ Com que es tracta de fenòmens molt locals, hi regeix la normativa. Exemples: *cingle d'en Mosson* (Sant Miquel de Balansat), i no **cingle d'en Mossun*; *marina d'en Mosson* (Sant Mateu d'Albarca), i no **marina d'en Mossun*; *cap des Mossos* (Sant Mateu d'Albarca), i no **cap des Mossuns*.

El salt d'en Feliu, a la costa de tramuntana de Formentera (fotografia: Enric Ribes).

2.2.1.33. *Pas de /ə/ a [i], especialment en la síl·laba inicial re-*

El canvi de /ə/ a [i] té una alta freqüència en eivissenc (Veny 1999: 55), especialment en la síl·laba inicial *re-*. En el cas de les Pitiüses això es pot constatar en genèrics com *remoll* i *replà* i els seus derivats,¹⁸ bé que el canvi no és sistemàtic, sinó que depèn molt del parlant. El pas de /ə/ a [i] en el mot *replà* ja està documentat el 1627. Però hi ha casos més recents, fora de la síl·laba *re-*, com en *sa feixa de na Piquenya* (< cast. *pequeña*) i altres.

Es tracta, de nou, d'un fenomen no abordat en el text de la UIB aprovat per l'IEC, però sí que l'ha tractat la CTAL en estudiar casos

de topònims concrets. En general, hi regeix la normativa. Exemples: *punta de ses Cebolles* (Formentera), i no **punta de ses Cibolles*; *remoll de s'Assolellador* (Corona), i no **rimoll de s'Assolellador*; *es Replans* (Formentera), i no **es Riplans*.

L'excepció són els motius familiars, seguint el criteri 7è (supra): *es Clot d'en Llaudis* (costa de Jesús), i no **es Clot d'en Llaudes*; *torrent d'en Cosmi* (Santa Eulària des Riu), i no **torrent d'en Cosme*; *fita d'en Piquenyo* (sa Cala), i no **fita d'en Pequenyó*.

2.2.1.34. *El descens vocàlic de /i/ o de vocal alta posterior a [ə], en síl·laba àtona*

El fenomen del descens vocàlic, o pas de la vocal alta anterior a [ə], és molt habitual en l'eivissenc, tot i que no n'és exclusiu, ja que també apareix en els altres dialectes baleàrics, en septentrional i en central.¹⁹ Com diu Recasens (1996: 68-69), aquest fenomen es deu a la naturalesa fonètica de les vocals precedent i/o següent, i pot explicar-se per dissimilació quan aquestes vocals són altes, i per assimilació quan són mitjanes o baixes. Pel que fa a aquest fenomen fonètic en l'eivissenc,

sembla que ja és prou antic, ja que en trobam molts exemples en grafies del *Llibre de determinacions del Consell* de la Universitat d'Eivissa, de 1456-1457: *detarmanat* (< *determinat*), *determanasiyó* (< *determinació*), *antansiyó* (< *intenció*), *haguals* (< *iguals*), *dasaguals* (< *desiguals*), *provasiyó* (< *provisió*), *encoragut* (< *incorregut*), *lasènsia* (< *llicència*), *hopozació* (< *oposició*), *composació* (< *composició*) (Ferrer 1995: 5, 6, 8, 9, 15, 28 i 40). Fenomen fonètic no abordat en el document de la UIB aprovat per l'IEC. En els casos estudiats per la CTAL s'ha acordat respectar el dialectalisme. Exemples pitiüsos: *n'Argilest* (costa de Sant Carles de Peralta), i no **n'Argilest*;²⁰ *na Cambrelina* (Sant Antoni de Portmany), i no **na Cambrilina*; *racó de s'Argellar* (Formentera), i no **racó de s'Argilar*.

Per altra banda, almenys en un cas trobam un descens vocàlic d'una /o/, realitzada [u], que passa a convertir-se en [ə], fenomen que pot explicar-se com el resultat d'una assimilació (*arínjol* > *arínjel*). Aquest és l'únic exemple toponímic que n'hem trobat, *canal de s'Arínjel* (costa de Sant Miquel de Balansat). La CTAL ha respectat el dialectalisme.

17. Val a dir que el DCVB (VII: 616, s. v. *mossó* o *mosson*) explica la forma *mosson* mitjançant un «canvi de la vocal tònica (de *mossèn*) per assimilació a la pretònica», i que Coromines (DECat VII: 816-827, s. v. *senyor*) diu que aquesta explicació «és una enormitat i un impossible fonètic: dues vocals pretòniques (com les dues de *mossen* ---) s'assimilen sovint una a l'altra; la pretònica sovint s'assimila a la tònica (*fenoll* > *fonoll* etc.); però cas contrari no es dona mai, ni es pot esperar en cap llengua que tingui accent d'intensitat». Tot i que no tenim constància documental antiga d'aquest canvi fonètic, el pas *mosson* > *mussun* degué produir-se, doncs, a partir d'una forma proclítica, anàlogament a *mossèn* < *mossen X* < *mosseny' en X*, potser ja des del segle XVIII. Aquest canvi fonètic s'explicaria, doncs, com el resultat de l'assimilació de dues pretòniques.

18. Observi's, en canvi, que aquest fenomen fonètic no afecta mots com *regana*, *regata* o *remolí*, per exemple.

19. El fenomen també es produeix en els dialectes occidentals, bé que en aquests la vocal alta anterior passa a [e] o [a].

20. Però també hi ha *s'Argilest* a la costa de Corona.

S'Amarador des Llinc, a la costa de migjorn de la Mola, Formentera (fotografia: Enric Ribes)

2.2.1.35. Ultracorrecció /-u/ > /-l/

L'oscil·lació en el tractament de la líquida travant, que en el català medieval es podia articular com a /l/ o vocalitzar en /w/, solia acabar amb la imposició de la forma que devia ser més prestigiosa, la primera, que era a més l'etimològica. Aquest canvi, però, arrossegà casos de /w/ de procedència diversa. Això explica que, per ultracorrecció, algunes /w/ hagin esdevengut /l/ (Veny 1999: 57-58). Els casos de *malalt* i *delme* tenen caràcter general arreu del domini lingüístic. En canvi, el mot *vildo* és un dialectalisme eivissenc. Fenomen no tractat per la UIB ni per l'IEC. La CTAL, indirectament, ha donat per bo el dialectalisme en aprovar els topònims següents: *canal d'en Vildo* (Sant Antoni de Portmany), *torrent d'en Vildo* (Sant Joan de Labritja), *serra d'en Vildo* (Sant Josep de sa Talaia); *ca sa Vilda* (Formentera).

2.2.1.36. Betacisme

Hi regeix la normativa. Aquest criteri és seguit per la UIB, l'IEE i l'IEC. Tot i això, la CTAL ha aprovat un cas concret d'un topònim en què la /v/ té una realització aproximant [β]. Es tracta de *sa Tabenera* (< *Tavernera*), a s'Illa Plana (municipi d'Eivissa).

2.2.1.37. Velarització de -N' final en [N]

En eivissenc es produeix un cas singular, que és la velarització de -N' final del llatí, en el mot *llinc* 'lli'. Veny (1999: 64), diu que es tracta d'un cas excepcional, amb una velar anorgànica, i creu que mots com *trenc* i *fang* poden haver influït sobre *llin*, de manera que s'hi hauria produït una alteració per analogia. Veny també esmenta el mot *reveixinc* 'reveixi' —que segons el DCVB (IX: 460, s. v. *reveixí*) s'usa a l'Empordà, la Garrotxa i l'Urgell— com un cas anàleg. Coromines (DECat v: 197-198, s. v. *lli*), per la seua banda, remarca que en algunes zones del bisbat de Girona s'havia conservat la -N' final durant l'edat mitjana i quasi fins avui, si bé pronunciada [ŋ]. Aquest fenomen, que també es dona en el mot *fenc*, és propi de la costa empordanesa, des de Sant Feliu cap al nord. I afegeix: «Els repobladors d'Eivissa, portats per l'Abat de St. Feliu i el Comte d'Empúries,²¹ corresponien a aquesta zona: és natural que fins avui, a Eivissa, el mot s'hagi conser-

21. Inexactituds personals o històriques a banda, sembla que totes les dades indiquen que l'illa va ser repoblada, en bona part, per empordanesos.

vat en la forma [ˈliŋ]»²² (ibid.: 198, s. v. *lli*). La CTAL ha respectat la forma d'aquest curiós arcaisme: *s'Amarador des Llinc* (a Formentera).

2.2.1.38. Geminació de laterals

Fenomen no tractat per la UIB. Com ja havia fet l'IEE, la CTAL ha aprovat les grafies següents: *cova d'en Terrosel·lo* (a s'Espalmador) i *cova de Sant Val·lero* (a Formentera).

2.2.1.39. Despalatalització de /ʎ/

Marià Torres (1981: 6-7) ja havia observat aquest fenomen de despalatalització de la /ʎ/ en el mot *anell* al terç NE de l'illa d'Eivissa i a Formentera, i posteriorment (íd. 1993: 81) va delimitar millor la zona eivissenca on es produïa, constituïda bàsicament per les parròquies de Santa Gertrudis de Fruitera, Sant Miquel de Balansat, Sant Llorenç de Balàfia, Sant Joan de Labritja, sa Cala i Sant Carles de Peralta. Posteriorment, hem ampliat l'abast del fenomen al mot *tamarell* (Ribes 1993: 86). Per a Joan Veny (1999: 62) es tracta d'un fenomen de despalatalització de la /ʎ/ mitjançant una dissimilació de palatals, fenomen que és diferent de la tendència de la pagesia mallorquina a pronunciar *anels* per *anells*, que només es produeix en el segment final -ells. De tota manera, la despalatalització es produeix també en el renom *Mirolles* (< *Mirolles*), on el context consonàntic és diferent. Mentre que el primer fenomen es produeix a la zona NE d'Eivissa i a Formentera i sembla més sistemàtic, el segon cas sembla més excepcional i se circumscriu a Vila. La CTAL aplica la normativa. Exemple eivissenc: es *Tamarell* (Sant Joan de Labritja).

2.2.1.40. La iod inicial dels mots iai, iaia

Fenomen no abordat directament per la UIB, ja que a Mallorca i a Menorca són abundants les realitzacions [ˈʒaj] i [ˈʒajə]. En el seu moment, l'IEE va adoptar les gra-

22. Hem canviat la tipografia per tal d'ajustar-nos a l'alfabet fonètic internacional (AFI).

fies *jai* i *jaia*. Aquest mateix criteri ha seguit la CTAL. Això no obstant, una vegada aclarida l'etimologia del mot i la seua evolució fonètica, així com la seua correcció,²³ consideram que, tot tenint en compte que les realitzacions fonètiques àmpliament predominants a les Pitiüses són ['jaj] i ['jajə], amb iod inicial, aquest criteri hauria de ser matisat, tot introduint les formes *iai* i *iaia*. Exemples de les Pitiüses: *cova de Ca sa Iaia des Pou* (Sant Carles de Peralta); *Puig d'en Iai* (Sant Joan de Labritja); *abaixador des Iai* (Sant Josep de sa Talaia); *punta d'en Joan Iai* (Formentera); *torrentó de Ca na Iaia* (Formentera).

2.2.2. Morfologia

2.2.2.1. Comentaris generals sobre l'article

Vet aquí la doctrina general de la UIB: «Recomanam que l'article, tant del nom oficial dels nuclis de població o d'altres topònims, majors o menors, s'ajusti a la solució adoptada per la llengua parlada local, tot i que són també admissibles les formes amb article estàndard dels topònims que en la llengua parlada duen article salat». I continua: «En contacte amb les preposicions *a*, *de*, *per*, les solucions més escaients són: *as*, *des*, *pes*; en contacte amb la contracció *ca*, la solució recomanada és *cas*. Pel que fa a l'article es seguit de mot començat amb vocal, consideram preferible *es* (solució habitual en eivissenc actual) en lloc de *ets*: *es Hostalets*. Quant a l'article després de la preposició *amb*,²⁴ poden utilitzar-se ambdues formes: *es/so* (sing.), *es/sos* (plural), d'acord amb la tendència actual». L'IEC i l'IEE comparteixen aquest criteri.

2.2.2.2. Article personal

L'IEE, el 1978, deia: «L'article nominal (*en*, *na*, *n'*) l'escriurem sempre amb majúscula en els topònims, encara que fora d'ells l'escrivim amb minúscula: *es Pont d'En*

Cova de Sant Val·lero, als penya-segats de llevant del cap de Barbaria, a Formentera (fotografia: Enric Ribes)

Llàtzer, Ca Na Negreta». Això no obstant, l'IEC, ja fa anys, determinà que l'article personal s'havia d'escriure amb minúscula inicial, cosa que s'ha complit, tant per part de l'IEE com per part de la UIB. Criteri compartit. Exemples: *platja d'en Bossa*, *Ca n'Escandell*, *Ca na Negreta*.

2.2.2.3. Aglutinació d'article

El criteri és de mantenir l'aglutinació si és un fenomen general a la contrada. A Eivissa tenim el cas de **s'Escaló des Moro*, però que coexisteix amb la variant més correcta *es caló des Moro*, i per això no es manté l'aglutinació. Exemple de Mallorca: *s'Espedregar* (si és la pronúncia general), i no **es Pedregar*.

2.2.2.4. Caiguda de preposició (i article)

Es respecta la caiguda (UIB). Exemple d'Eivissa: *cala Galera*, i no **cala de sa Galera* (Sant Antoni de Portmany). Es recuperarà la preposició i l'article si és un fenomen purament articulatori: *cala des Xuclar*, i no **cala Xuclar*.

Per altra banda, és criteri generalitzat i compartit per IEE, IEC i UIB, que les preposicions s'escriuen amb minúscula inicial.

2.2.2.5. Canvi de líquida i/o nasal en segment inicial

Es manté el canvi (UIB). Criteri no estudiat per l'IEE. Exemple eivissenc: *can Trull Altigor* (Corona), i no **can Trull Antigor*.

2.2.2.6. Femininització analògica

Es manté (UIB). Criteri compartit implícitament per l'IEE. Exemples de les Pitiüses: *na Rierona* (Sant Carles de Peralta), *n'Escandella* (Sant Miquel de Balansat), *na Beltrana* (Sant Francesc de s'Estany).

2.2.2.7. Masculinització analògica

Es manté (UIB). Criteri compartit implícitament per l'IEE. Exemples pitiüsos: *s'Arany*, *barraca d'en Puç*, *feixa d'en Saladino*, *casa d'en Margalit*, etc.

2.2.2.8. Les partícules can, Son i afins

Reproduïm, a continuació, un quadre en què s'esquematitzen totes les combinacions possibles de les preposicions *a*, *de*, *per*, i les partícules *ca* i *so*, amb els diferents articles (personal, salat i estàndard). El quadre procedeix del document de la UIB publicat per Miralles (2013: 159):

23. Vegeu Ribes (2012: 55-57).

24. Val a dir que a les Pitiüses les formes *so* i *sos* s'utilitzen també darrere la preposició *en* (Villangómez 1972: 53; 1978: 65).

a	de	per	ca	so
amb article personal				
a en Toni Amer	d'en	per en	can Toni Amer	son Toni Amer
a n'Andreu	de n'	per n'	ca n'Andreu <i>can Andreu</i> ²⁵	so n'Andreu <i>son Andreu</i>
a na Maria	de na	per na	ca na Maria	so na Maria
a n'Àngela	de n'	per n'	ca n'Àngela	so n'Àngela
amb article salat i/o literari				
as Trenc / al	des / del	pes / pel	cas / cal	sos
a s'Avenc / a l'	de s' / de l'	per s' / per l'	ca s'Amitger ca l'Amitger cas Amitgers cals Amitgers ca l'Abat cals Abats	- - - - - sos Llulls
a sa Cala / a la a ses / a les	de sa / de la de ses / de les	per sa / per la per ses / per les	ca sa / ca la ca ses / ca les	- -
a s'Aigua / a l' a ses / a les	de s' / de l' de ses / de les	per s' / per l' per ses / per les	ca s' / ca l' ca ses / ca les	- -

Les preposicions *a*, *de*, *per*, i les partícules *ca* i *so* combinades amb els articles. Casuística.

Val a dir que l'IEE, el 1978, deia que en la contracció se seguien les normes generals de la gramàtica, però afegia: «Això no obstant, quan usem l'article salat farem ús de l'apòstrof: *Ca's Serres*, *Ca's Ferró*, *Santa Eulària* (o *Eulàlia*) *d'es Riu*». A proposta de la UIB, l'IEC aprovà un document, el 1989, titulat «Topònims de les Illes Balears», en què es deia: «[...] consideram que l'ús de l'article –estàndard o salat– ha de tenir la coherència ortogràfica corresponent. En aquest sentit pensam que en contacte amb les preposicions *a*, *de*, *per*, les solucions més escaients són: *as*, *des*, *pes*, corresponents a *al*, *del*, *pel*, i a *als*, *dels*, *pels*; igualment en contacte amb la contracció *ca*, la solució recomanada és *cas*, corresponent a *cal* i *cals* (IEC 1990: 121). D'aleshores ençà, l'IEE assumí aquest criteri com a propi.

2.2.2.9. Pluralització analògica

Es manté (UIB). L'IEE segueix implícitament aquest mateix criteri.

25. Les formes que hem posat en cursiva, *Can Andreu* i *Son Andreu*, són secundàries, ja que les preferibles serien *Ca n'Andreu* i *So n'Andreu*. Com que a les Pitiüses, des del treball de l'IEE de 1978, s'han anat imposant les grafies que ací es consideren preferibles, és millor no usar aquestes variants secundàries.

Exemple formenterer: *es Muntanyasos*.

2.2.2.10. Ús de majúscula o minúscula en els genèrics topogràfics

1) Si el genèric ha perdut el sentit originari (i no és usat estrictament com a genèric), s'escriurà amb la inicial en majúscula i precedit de l'article (UIB). Criteri compartit per l'IEC. Exemples: *sa Platja d'en Bossa*, *es Puig d'en Valls* (que són nuclis de població), *es Camp Vell* (que és un puig).

2) Aquest és un punt en què hi ha una certa discrepància. Vet ací el que diu, textualment, el document de la UIB aprovat per l'IEC: «Si el genèric manté el sentit originari, s'escriurà preferentment amb la inicial en majúscula: *sa Coma de n'Arbona*, *es Puig Major*.²⁶ Tot i així, és convenient d'emprar la minúscula quan es tracta d'un genèric omissible perquè no forma part del topònim (*illa de Mallorca*, a diferen-

26. L'ús de la majúscula és especialment indicat quan el genèric va acompanyat d'un adjectiu (*es Puig Major*), i també és habitual en els mapes i rètols. En canvi, els nomenclàtors o reculls alfabètics solen usar la minúscula perquè l'ordenació es fa a partir del terme no genèric.

cia de *Illa de ses Rates*)». L'IEE no entrava en detalls. L'IEC, per la seua banda, sol escriure amb minúscula inicial tots els genèrics usats en sentit recte. Així, l'Oficina d'Onomàstica de la SF segueix el criteri de la versió consultable a internet de l'*Ortografia de la Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC, que diu això: «Les denominacions genèriques que, de vegades, acompanyen els noms geogràfics també s'escriuen en minúscula, excepte si aquestes denominacions han passat a formar part del mateix topònim: *l'avinguda Diagonal*, *la mar Roja*, *el delta de l'Ebre*, *l'estany Rodó*, *la plaça del Diamant*, *la ronda de Dalt*, *el raval de Santa Anna* (però *Mas de Barberans*, *el Pont d'Armentera*)»²⁷ (Rabella 2013: 121). Mentre no hi hagi una resolució definitiva sobre si són preferents les grafies dels genèrics escrites amb majúscula inicial, la nostra recomanació és la d'atenir-se estrictament al que en diu l'IEC, criteri que també s'aplica habitualment a la CTAL.

2.2.2.11. Flexions amb ensordiment

Alguns topònims presenten flexions amb ensordiment com *torrent des Aljupets*, *barda des Aljupets* (tots dos a Sant Josep de sa Talaia) i *es Putxet* (topònim abundant a tota l'illa d'Eivissa). Si és forma única, es reflecteix l'ensordiment en la grafia. Si alterna amb la corresponent sonora, té preferència la forma subjacent. Exemple: *es Safareget*, i no **es Safaretxet*.

2.2.2.12. Mots compostos

L'IEE, el 1978, a l'apartat IV.i, ja recomanava seguir la norma general: *es Corb Marí*, *es Botafoc*, *pou de s'Escanyacà*. A voltes l'aglutinació dels dos elements depèn del grau de lexicalització del mot compost. Així, si en la parla popular es fa el plural *corbs marins*, el topònim s'escriu separat; però si popularment són elements ja lexicalitzats i es fa un plural *corbmarins*, aleshores es-

27. Aquests dos últims topònims ja no designen, respectivament, un mas i un pont, sinó dos municipis.

criuríem *es Corbmarí*. Pel que fa a l'ús del guionet en els mots compostos, se segueix la regla general: *Porto-salè* (a Formentera), segons la CTAL.

Pel que fa als antropònims, quan es tracta d'elements ja lexicalitzats s'aglutinen (CTAL): *font d'en Roigpí* (Sant Antoni de Portmany); *pou d'en Rotesdesplà* (Sant Antoni de Portmany); *torrent de Can Rotavella* (Sant Antoni de Portmany); *puig de Can Casesnoves* (Santa Eulària des Riu); *pujol de Can Sabarda* (Santa Eulària des Riu); *font d'en Pla-roig* (Sant Joan de Labritja).

Igualment, els determinants toponímics de formació complexa s'escriuen units amb guions: *mac Banda-i-banda* (es Vedrà), *mac Que-remena* (Sant Josep de sa Talaia).

2.2.3. Lèxic

2.2.3.1. Arcaisme

Es manté (UIB). Criteri compartit implícitament per l'IEE i per l'IEC. Exemples: *illa Redona*, *punta des Relotge*.

2.2.3.2. Barbarisme

1) Cal potenciar l'ús de topònims genuïns tradicionals (UIB). Criteri compartit per l'IEE implícitament. Ex.: *pujol Redó* (a Formentera), i no **pujol des Palo*.

2) S'adaptin si hi ha poca diferència formal (UIB). Exemple: *es Mur*, i no **es Muro*.

3) Es tendirà a l'adaptació dels genèrics (UIB). Criteri compartit per l'IEE. Exemples: *embarcador de sa Madera*, i no **embarcadero de sa Madera*; *s'Espenyador*, i no **s'Espenyadero*; *es Varador*, i no **es Varadero*; *ansa de Migjorn*, i no **ensenada de Migjorn*.

4) Es mantenen els barbarismes difícilment substituïbles a causa de la distància formal (UIB). Exemples: *es Màrmols*, *es Rastrillo*, etc.

5) Es mantenen els encapçalats amb la partícula *lo*, si no poden reemplaçar-se per altres topònims més genuïns (UIB). No en tenim casos a les Pitiüses. Exemples de Mallorca: *lo d'en Claro*, *lo des Sabaters*, etc. A Eivissa hem sentit, però, *ço d'en Solalles*.

La confusió sobre com s'ha d'escriure el nom del barri de *Can Boí* es fa palesa en els indicadors públics (fotografia: Enric Ribes).

2.2.3.3. Cognoms problemàtics

1) Hi regirà la normativa (UIB). Criteri compartit per l'IEE. Exemples: *canal d'en Vic*, i no **canal d'en Vich*; *Can Guasc*, i no **Can Guasch*; *Can Sifre*, i no **Can Cifre*; *Can Bofi*, i no **Can Bufi*. Topònims tots aprovats per la CTAL. Pel que fa a *Boí*, cal tenir en compte l'absorció de la *i* tònica des de segles enrere, cosa que ha influït en la creació del femení *Bofina* i dels plurals *Bofins* i *Bofines*, amb diminutius com *Bofinet* o *Bofineta*, així com la coexistència, des del segle passat, amb la variant *Bofill* del mateix llinatge (que no es pronuncia amb *i* final).²⁸

2.2.3.4. Variants antigues etimològiques residuals o testimonials

Finalment, un criteri de la UIB que no hem trobat on aplicar en la toponímia pitiüsa: d'entre diverses formes més o menys acostades a l'etimologia, cal donar preferència a la més estesa popularment: és preferible *Cotimplà* (< 'còtil pla'), en lloc de *Cotilplà* (variant etimològica recollida només d'un sol informant) o de *Contimplà* (més allunyada encara de l'etimologia); *es Cocó de l'Ancai* (< 'de l'alcaid'), millor que *es Cocó de l'Ancaid* (recollit només d'un informant).

3. Conclusions

Amb la llarga exposició dels criteris que se segueixen a la CTAL a l'hora de normalitzar les grafies dels topònims de les Pitiüses, hem volgut donar difusió a un cos normatiu massa voltes poc conegut, i que esdevé de gran importància per a resoldre els nombrosos dubtes toponímics que sorgeixen ací i allà. Lògicament, quedaran encara molts punts foscos, però almenys hem intentat que els que ja estan resolts, o en vies de ser-ho, siguin coneguts a Eivissa i a Formentera.

4. Bibliografia

DCVB = ALCOVER, A. M. – F. de B. MOLL (1926-1968). *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca. 10 v.
DECat = COROMINES, J. (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial. 9 v.
FERRER ABÁRZUZA, A. (1995). *Transcripció del Llibre de Determinacions del Consell 1456-57*. Eivissa: Ajuntament de la Ciutat d'Eivissa.
GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE CULTURA (1992). *Majúscules i minúscules*. 2a ed. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (Estudis i Propostes; 1).
ICC = INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (1985). *Toponímia i cartografia: Assaig de sistematització*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya (Manuals; 1).

28. Vegeu Ribes (2012: 53-54).

En les dues imatges de l'esquerra, a la primera, es Guitarró, a la costa de Sant Agustí des Vedrà; a la segona, es poden observar les puntes d'en Petroell, que sobresurten del massís des Castellar, a la costa coronera, i s'endinsen en la mar (fotografies: Enric Ribes).

IEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1990). «Topònims de les Illes Balears». *Documents de la Secció Filològica 1* [Barcelona] (Biblioteca Filològica; XIX), p. 119-129.

IEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2003). *L'ús de les majúscules i les minúscules*. Document disponible en línia a l'adreça <http://www.iecat.net/institutio/presidencia/ocal/pdf/Majuscules.pdf>. Versió 4, 24 de juliol de 2003.

IEE = INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENCs. GRUP DE DEFENSA I PROMOCIÓ DE LA LLENGUA (1978). «Toponímia bàsica de les Pitiüses». Treball elaborat el juny de 1978 i signat per Joan Marí Cardona, Josep Marí Marí, Isidor Marí Mayans, Enric Ribes i Marí i Marià Villangómez Llobet. Fou publicat al *Diario de Ibiza*, en cinc parts, del 6 al 10 de juny de 1978.

IEE = INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENCs (1979). «Informe sobre la toponímia bàsica de Formentera». Treball elaborat l'agost de 1979 per Joan Marí Cardona, Josep Marí Marí, Isidor Marí Mayans, Enric Ribes i Marí i Marià Villangómez Llobet, d'acord amb quatre representants de l'Obra Cultural Balear de Formentera. Signat per Josep Marí, el 13 d'agost.

IEE = INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENCs (1984). «Toponímia bàsica de Sant Antoni de Portmany». Treball elaborat el

juny de 1984 i signat per Felip Cirer Costa, Bernat Joan i Marí, Josep Marí Marí, Joan Marí Cardona i Marià Villangómez Llobet.

IEE = INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENCs (1989). «Toponímia bàsica de Sant Joan de Labritja». Treball elaborat l'abril de 1989 i signat per Joan Marí Cardona, Antoni Marí Marí, Josep Marí Marí, Marià Serra Planells, Josep Tur Torres i Marià Villangómez Llobet.

MIRALLES, J. (2013). «La normativització toponímica a les Illes Balears». A: GORDÓN PERAL, M. D. (coord.) (2013).

Lengua, espacio y Sociedad. Investigaciones sobre normalización toponímica en España. Patronymica Romanica [De Gruyter: Berlin: Boston], 25, p. 147-160.

RABELLA, J. A. (2013). «La normalización toponímica en Cataluña». A: GORDÓN PERAL, M. D. (coord.) (2013).

Lengua, espacio y Sociedad. Investigaciones sobre normalización toponímica en España. Patronymica Romanica [De Gruyter: Berlin: Boston], 25, p. 113-127.

RECASENS I VIVES, D. (1996). *Fonètica descriptiva del català (Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca Filològica; XXI).

RIBES I MARÍ, E. (1991). *Aportació pitiüsa al Diccionari Català Valencià Balear*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

——— (1993). *La toponímia de la costa de Sant Joan de Labritja*. Eivissa: Can Sifre.

——— (2010). «L'etimologia de la Xíndria». *El Pitiús* [Eivissa], 2011, p. 96-99.

——— (2012). «De Can Bofí a cas Lai». *El Pitiús* [Eivissa], 2013, p. 52-57.

TORRES I TORRES, M. (1981). «Algunes variants del parlar d'Eivissa i Formentera». *Quadern* [Eivissa: Jean Serra editor], núm. 4/5, p. 6-7.

——— (1993). *La llengua catalana a Eivissa al segle XVII: «Reials Ordinacions de la Universitat d'Eivissa» (1663). Introducció, estudi lingüístic i transcripció*. Eivissa: Mediterrània.

VENY, J. (1999). *Aproximació al dialecte eivissenc*. Mallorca: Editorial Moll (Tomir; 40).

VILLANGÓMEZ LLOBET, M. (1972). *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

——— (1978). *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*. 2a ed. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

ENRIC RIBES I MARÍ
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
COMISSIÓ TÈCNICA D'ASSESSORAMENT
LINGÜÍSTIC DE LA UIB ■